

Kleurenrijkdom in het terrarium

door A. Th. van Reijst

Wanneer men, door de Straat van Gibraltar de Middellandse Zee binnenvarende, de steven naar het N.O. wendt, dan treft men daar oostelijk van de Golf van Valencia twee eilandengroepen aan, die tot Spanje behoren. Het dichtst onder de Spaanse kust gelegen — ongeveer 90 km ten oosten van „Cabo de la Nao” — liggen de Pityusen met als voornaamste eilanden Formentera en Ibiza, waarvan het laatste het grootst is. Meer noordoostwaarts komen dan de Balearen met de voornaamste eilanden Mallorca en Menorca. Met enige zeer kleine eilandjes, die de zoëvengevoemde omringen, vormen deze eilandengroepen een provincie van Spanje, van plm. 700 km² oppervlakte en met ongeveer 30.000 inwoners.

Van de beide eilandengroepen, samengevat onder de naam „Islas Baléares”, is Palma, gelegen op het grootste eiland Mallorca, de hoofdstad.

Deze eilandengroepen herbergen voor ons terrariumvrienden een zeer groot aantal hagedissen, in verscheidene vormen, die wel de pronkjuweeltjes onder de familie Lacertidae — de halsbandhagedissen — genoemd kunnen worden.

De reptielen-importeurs Scholze & Pöttschke te Berlijn hebben dan ook destijds in hun jubileum-catalogus met recht deze reptielen mogen aanbieden onder de bevoordingen:

„De aanschaffing van een collectie van deze hagedissen van de Balearen is ten zeerste aan te raden. Een terrarium bezet met een aantal van deze dieren, geeft daaraan een fantastisch, bont aanzien, daar bijna alle kleuren vertegenwoordigd zijn. Deze hagedissen zijn ook goed houdbaar en men lijdt daarbij haast geen verliezen. Ook 's winters kunnen zij zonder extra verwarming in een kamer waar gestookt wordt, gehouden worden. Worden ze dan nog door een lamp bestraald, dan zijn ze net zo levenslustig als in de zomer en laat ook de eet- en vechtlust niets te wensen over”.

Men onderscheidt twee hoofdsoorten: die op de Pityusen rekent men tot de **Lacerta Pityusensis** en die op de Balearen tot de **Lacerta Lilfordi**. Bij de eerste soort zouden dan weer 24 en bij de tweede soort een 12 verschillende rassen te onderscheiden zijn. Een goed kenmerk om de twee hoofdsoorten uit elkaar te houden is, dat bij *L. pityusensis* de schubben langwerpig, zeshoekig en van een kieltje voorzien zijn, terwijl bij *L. lilfordi* deze rond en lichtgewelfd zijn. Het neusgat van *L. pityusensis* raakt meestal het rostralschildje (snuitschildje), terwijl dat bij *L. lilfordi* niet het geval is.

De eilanden van de Pityusen en de Balearen zijn, op enkele uitzonderingen na, in het algemeen zeer droog, rotsachtig en er groeien maar weinig planten op. Wel wordt er druiventeelt uitgeoefend en groeien er laag blijvende vijgenbomen alsmede ook de vijgencactus, zelfs hier en daar olijven en als de vruchten van deze planten rijp zijn, doen de hagedissen er zich ook te goed aan, tot grote ergernis van de wijnboeren. De droogte heeft weer ten gevolge, dat het insectenleven er zeer gering is, vandaar dat de hagedissen ook veelal op de genoemde vruchten aangewezen zijn, die tevens hun dorst lessen.

Om dus deze dieren goed te kunnen houden, is het aanbevelenswaardig daarvoor een droog terrarium in te richten, met de nodige schuilplaatsen en klautergelegenheden, bestaande uit stenen en stukken kurkschors. In een kamer waar gestookt wordt is een bodemverwarming niet nodig, maar ze moeten zoveel mogelijk zonlicht hebben en dan liefst nog ongefiltreerd (ultravitrilas?). Maar desnoods kan de zon door een bestralingslamp vervangen worden (bv. de Philipslamp 13349 E.i. 44 — **Lacerta**, 11de jaargang, blz. 65), hetgeen reeds in het begin van dit artikel is gememoreerd.

De mannetjes van vele van deze hagedissen zijn tegenover hun eigen rasgenoten zeer onverdraagzaam, hetgeen vaak afgebeten staarten ten gevolge kan hebben, zo niet ergere dingen. Daarentegen laten zij de dieren van andere rassen ongemoeid, althans wanneer het niet om een begeerd stuk voedsel te doen is. Daarom is het raadzaam in een gezelschapsterrarium van ieder ras hoogstens maar één mannetje te zetten. Vrouwtjes evenwel kan men, rekening houdende met de grootte van het terrarium, er zoveel in doen als men maar wil. Op deze wijze beschermt men dan zijn dieren tegen beschadigingen. Ook met andere soorten hagedissen zijn deze eilandbewoners goed samen te houden, want zij hebben daarbij geen concurrentie in de liefde te vrezen. Soorten van middelbare grootte, als bv. *L. sicula*, *L. bedriaga sarda*, *L. muralis*, enz. kunnen zonder bezwaar hetzelfde verblijf delen en bij voldoende verwarming ook kleine skinken en doornstaarten. Zelfs de veel kleinere gecko's en *L. agilis* laten ze met vrede.

Ook het voedselvraagstuk kan geen moeilijkheden opleveren. Naast allerlei insecten, die wel hun voornaamste menu vormen, eten ze ook wormen, slakken, rauw vlees, gekookte vis, melk, (prachtgelegen-

heid om deze te mengen met druivensuiker!), room, pudding, jam, zoet fruit, zoals rozijnen, bananen, vijgen en dadels. Ernstig wordt gewaarschuwd hun geen spijzen te geven, waarin sacharine vermengd is, want deze stof is vergiftig voor hagedissen. Als men er de gelegenheid voor heeft het te geven, dan is een winterrust van een maand of twee zeer goed voor hen. Het terrarium moet dan beslist vorstvrij opgesteld zijn en de gunstigste temperatuur is 10° C. Wie dat niet aan zijn dieren geven kan, doet beter hen warm te houden. Het terrarium blijve dan in de verwarmde kamer staan en krijgt af en toe licht door een bestralingslamp, waardoor, zoals reeds gezegd, de dieren levendig blijven en hun eelust behouden. De meningen hierover lopen anders nogal eens uiteen, omdat volgens sommigen de levensduur dezer dieren hierdoor verkort zou worden. Eén feit ziet men daarbij echter over het hoofd, dat de verliezen hierdoor geringer zijn.

Zeer interessant is het artikel van W. Meyer in D.A.T.Z. 1951, blz. 46 (boekwerk 262) over deze hagedissen. Van zijn bezoek aan het eiland Formentera vertelt Meyer o.a., dat deze hagedissen daar in het geheel niet schuw zijn en als men zich ergens rustig nederzet, zij nieuwsgierig naderbij komen om te onderzoeken of er iets van hun gading te vinden is. Op de olie in een sardineblikje zijn ze verzot en ze likken deze begerig op en om de weggeworpen ingewanden van een geslacht konijn te vechten zij met elkaar.

Dat ze ook zo dol op vruchten zijn en met name in de wijngaarden zo achter de rijpe druiven zitten, waardoor ze zelfs, door hun grote aantal, wel enige schade kunnen aanrichten, is weer fataal voor hen. De wijnboeren stellen grote aarden potten — met gladde binnenwand — in de grond of tegen de muurtjes, waarin zij opengesneden cactusvijgen of brood gedrenkt in olijfolie of wijn als lokaas leggen. De diertjes vallen daarin, kunnen er niet meer uit en worden aldus in groten getale gevangen en dan gedood door hen met kokend water te begieten. Soms vindt men er op één dag meer dan 50 in een pot. Hoe wreed en hoe zonde en jammer toch voor ons terrariumhouders, die diertjes zo maar, en daarginds om zo te zeggen zonder waarde, in zulke grote aantallen te doden, terwijl wij er hier naar snakken om er onze terraria mede te bevolken. Zou er nu geen mogelijkheid bestaan om aldaar connecties aan te knopen, waardoor die diertjes voor een schappelijk prijsje hier verkrijgbaar worden?

Deze zomer (1953) waren bij Gebr. Voorwalt te Amsterdam enige van deze prachtig gekleurde diertjes weer eens verkrijgbaar. Dat bracht bij mij lang vervlogen jaren in herinnering terug, toen ik zelf deze juweeltjes in mijn terrarium had, die op

een tentoonstelling van de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging in 1931 te Arnhem allerwegen veel bekijks trokken. Ook bij ons jeugdig lid Anton Avis te Koog aan de Zaan zag ik weer een paar van deze mooie pikzwarte diertjes — dat is *Lacerta pityusensis maluguerorum*, Mertens, van het eilandje Bleda Blanca — die een kobaltblauw gekleurde onderzijde hebben. Deze zijn ook spoedig mak en eten het voedsel dan zelfs uit de hand.

En weet u waar ik mijn terrarium toen een winter had staan? In de Willemskazerne (in 1944 kapot gebombardeerd) op mijn bureau voor het raam, dat pal op het Zuiden stond. Mijn schrijver, die nog al goed stookte, maakte dat de diertjes het warm genoeg hadden — vooral als de zon scheen, ('n extra lamp had ik niet eens) en ze renden elkaar dan achterna over de boomstronken, die als rotsen fungeerden, dat het een lust was. Het terrarium trok dan ook veel bekijks van al degenen, die op mijn bureau kwamen en overal in de kazerne werd voedsel voor hen gezocht, zowel door diverse manschappen als onderofficieren, zo'n schik hadden ze in de mooie diertjes.

Nu nog iets over enige der voornaamste rassen van deze interessante hagedissen. Het zou hier te ver voeren ze allemaal op te noemen, ik wil volstaan met enkele en daarbij trachten u een indruk van de kleuren te geven.

Op Ibiza, het hoofdeiland van de Pityusen, komt *Lacerta P. pityusensis*, Bosca, voor. De bovenzijde van deze middelgrote, flinke hagedis vertoont groenachtige kleuren en een geprononceerde, in de lengte lopende tekening. De onderzijde is grijswit. Deze Ibiza-hagedissen zijn onder elkaar zelfs zeer verdraagzaam, maar in het terrarium, vooral in den beginne, nog al schuw.

Op Formentera huist *L. p. formentariae*, Eisentrant (zie hiervoor ook D.A.T.Z. 1951, blz. 46), die mooi blauwgroen gekleurd is en op de bovenzijde een donkere, duidelijk uitkomende tekening heeft. De afzonderlijke strepen langs zij zijn vaak onderbroken. Op de schilden aan de buikrand vertonen zich kobaltblauwe en zwarte vlekken. De onderkant is licht blauwgroen gekleurd en vaak zwart gevlekt. De mannetjes van dit ras zijn weer zeer vechtlustig onder elkaar, hetgeen men aan de geïmporteerde exemplaren dikwijls kan zien, door de vele regeneraties aan de staart. In het terrarium gewennen ze spoedig en zijn dan gauw mak.

Op het eilandje St. Eulalia is de zeer mooie *L. p. grossae*, L. Müller, te vinden. Onder deze hagedissen vindt men er vele met een koraalrode buik. Andere daarentegen hebben een lichte onderzijde. De rug is mosgroen en vertoont een vervaagde tekening. In het terrarium blijven ze nog al schuw en het duurt soms maanden vóór ze enig-

zins aan de verzorger gewend zijn. Onder elkaar zijn deze weer vreedzaam.

Op het eilandje Redona komt de robuste *L. p. redonae*, Eisentrant, voor. De bovenzijde van dit dier varieert van zachtgroen tot smaragdgroen en vertoont donkere, ten dele vervaagde, in de lengte lopende strepen. De onderzijde is okergeel gekleurd. Hiervan zijn de heren onder elkaar weer zeer bijlustig, maar tegenover de mens niet schuw.

Als laatste hagedis van de Pityusen wil ik hier nog noemen de schitterend blauwgekleurde *L. p. kameriana*, Mertens, van het eilandje Esparto, die in haar doen en laten op de voorgaande gelijkt.

U ziet, nagenoeg ieder eilandje heeft een ander ras, dat ook vrijwel anders gekleurd

is. Wie nog iets meer over deze hagedissen wil weten, leze uit de bibliotheek de uitstekende artikelen van resp. W. Meyer in D.A.T.Z. 1951, blz. 46, (boekw. 282), „Die Pityusen-Insel Formentera und ihre Eidechsen“ en Gerhard Göke in D.A.T.Z. 1952, blz. 133 (boekw. 287) „Die Pityusen- und Baleareneidechsen im Terrarium“ maar eens aandachtig door. Hij of zij zal dan tevens bemerken, dat ik een dankbaar gebruik gemaakt heb van wat zij schreven om dit opstel in elkaar te zetten.

U zult er zeker geen spijt van hebben, maar nog minder spijt zult u hebben wanneer u eens enige van deze hagedissen voor uw terrarium aanschafft. Vooropgesteld natuurlijk dat ze te verkrijgen zijn en u gezonde dieren in handen vallen.

Over het voorkomen van de Grote Kamsalamander, *Triturus cristatus cristatus*, L., in Zweden

door H. E. Hübener, Berlijn, (Lid Lacerta)

De Grote Kamsalamander komt in zijn forma typica, *Triturus cr. cristatus*, L., voornamelijk in Holland, België, Duitsland en ten dele ook in Frankrijk, Zwitserland en Oostenrijk voor. Door zijn verschillende ondersoorten als *Tr. cr. danubialis*, W., *Tr. cr. carnifex*, Laur., *Tr. cr. karelini*, Str. en *Tr. cr. forma bureschi* (een waarschijnlijk thans — jammer genoeg — uitgestorven reuzenvorm uit de Prins Boristuin in Sofia, Bulgarije), komt hij over een ongemeen groot verspreidingsgebied voor, want de ondersoort *Tr. cr. karelini* wordt tot ver in Azië nog gevonden.

Des te verwonderlijker was het dus dat tot nu toe geen vondsten uit de Scandinavische landen in de literatuur vermeld waren.

De oorzaak hiervan kan in het feit gelegen zijn dat de Kamsalamanders, evenals bijna alle *Triturus*-soorten, slechts gedurende de voortplantingstijd, in het voorjaar, in grotere aantallen bij elkaar voorkomen. Beslissend hiervoor zal echter wel zijn dat de Kamsalamander in die noordelijke gebieden toch betrekkelijk zeldzaam is.

Zo was ik dan hoogst verrast, toen ik in het voorjaar van 1951 voor het eerst een levend mannetje uit Stockholm ontving. En dit jaar (1953) ontving ik zelfs vijf levende exemplaren van een klein schiereiland — Drottningholm.

Het was opvallend dat het onderscheid tussen dat mannetje van het vasteland en de later ontvangen vijf exemplaren, zowel wat betreft de kleur als de lichaamsbouw, zo aanzienlijk was, hetgeen dan ook uit de hieronder volgende beschrijving moge blijken.

De metingen bij het vasteland-♂ gaven de

volgende resultaten: lengte kop: 15 mm; breedte kop: 9,5 mm en totale lengte: 105 mm.

De kleur van de bovenzijde is een fraai roestbruin, ten dele bedekt met zwarte vlekjes, ter grootte van een linze, soms ook met kleinere ronde vlekjes, die op grote afstanden van elkaar staan. De huid is precies als met kleine wratjes bedekt. De flanken zijn iets lichter van kleur, met een ongeveer 2 mm brede streep, bestaande uit zeer kleine witte wratjes. De onderzijde is okergeel met talrijke donkere vlekken en puntjes bezaaid. Ten dele zet zich deze okergele kleur ook op de flanken voort. De punten van de vingers en de tenen zijn lichtgeel. Over het staartlichaam loopt een brede blauw-witte streep, die naar de staartpunt toe steeds smaller en lichter, tot bijna helderwit wordt. Kop en keel zijn levendig donkerbruin en wit gemarmerd. De binnenkant van de vóór- en achtervoeten is fel oranjegeel en ongevlekt.

Wat zijn kleur betreft, doet deze salamander ons aan de *Triturus cristatus karelini* uit het achterland van Baku denken. Alleen is hij veel sierlijker gebouwd en bij lange na niet zo zwaar en massaal als de salamanders uit het land van de olie. Een paar keer kon ik deze salamander in twee eigenaardige rusthoudingen observeren.

Op 26 November 1951 lag de Stockholmse kamsalamander op de bodem van de bak. De ogen waren gesloten, de voorpootjes in een hoek tegen het lichaam gevouwen en wel zo dat de tot een vuist gebalde vingers, ter hoogte van de ogen, dicht tegen de kop aan lagen.

Het voorste gedeelte van het lichaam